

המילה הייתה חביבה מאוד על הפייטנים, על משוררי ספרד ובייחוד על סופרי ההשכלה. לצה"ל הוכנסה המילה לשימוש עם הקמת חיל הים ב-1948. היא שימשה לציון דרגה המקבילה לרב סרן ביתר כוחות צה"ל עד 1950 - אז נקבע ששמות הדרגות של חיל הים יהיו כמו אלה בכלל צה"ל. רב החובל חזר לתפקידו המקורי מימיו של יונה הנביא: קברניט האונייה.

בנוגע לצורת הרבים - ב-1952 פנתה חברת שהם, שירותי הים בע"מ לוועד הלשון העברית בשאלה: "מדוע צורת הרבים של 'רב חובל' היא 'רבי חובלים' ולא 'רבי חובל' על דרך 'עורך דין', 'עורכי דין'?" בתשובה של ועד הלשון ניתן פירוש ארוך של כל האפשרויות של צורות הרבים של הצירוף: "רבי חובל", "רב חובלים", "רבי חובלים". מתוך ניתוח מעמיק המסקנה של המשיב הייתה: "הצורה העדיפה היא 'רבי חובלים' מטעמים שבהיגיון וגם מטעמים שבמעשה".

רבי המלך

בצבא היבשה היו כמה דרגות בכירות שבהן נעשה השימוש בתחילית "רב". בספר ירמיה, לט: 13 כתוב: "וַיִּשְׁלַח בְּבוֹרְאָדָן בֶּן־טַבְּחִים וַיְבֹרֵשׁ זָבָן בֶּן־סָרִיס וַיְנַגֵּל שְׂרָאָצָר בֶּן־מֶגֶךְ וְכָל רְבֵי מֶלֶךְ־בָּבֶל". מצודת דוד מפרש את "רב טבחים" - "שר על ההורגים במצוות המלך", כלומר, המשמעות של המילה טבחים היא טובחים (יש לציין שאת המשמעות המודרנית של "טבח" העניק למילה הזאת חיים נחמן ביאליק). ברור ששלושת דרגות קצונה בכירות בצבא בבל. במילונים המדעיים ללשון המקרא "רב טבחים" מוגדר על-פי הבבלי "מפקד יחידת שומרים" (בעברית מודרנית - "משמר המלך", או "יחידת עילית").

כאמור, רב הטבחים מצוין בשמו: נבזראדן. על פי השפה הבבלי מפרשים את שמו "נבו - זרע נתן": nabu-zer-iddin. חז"ל מתארים בפרוטרוט את האופן שבו הוא החריב את ירושלים, שרף את בית המקדש והגלה את ראשי העם. הוא מזוהה עם עוד דמות המכונה רב טבחים בספר דניאל ב, יד-טו: אריוך. יש חוקרים הסבורים שלא ייתכן שהם אותה הדמות כי התאריכים המצוינים שונים בשנותיים.

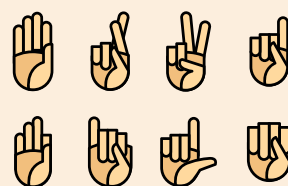
מבוא

בטורים קודמים עסקתי במונחים הקשורים לצבא הרומי האימפריאלי שבבש את ירושלים ואת הארץ כולה ושרף את בית המקדש השני. צבא נוסף, צבא אשור, כבש את ארץ-ישראל 600-700 שנים קודם לכן, ו-100 שנים לאחר מכן כבש אותה צבא בבל. צבא אשור הטיל מצור על ירושלים בשנת 701 לפני הספירה כמתואר בספר מלכים ב ובספר ישעיה. על-פי המקרא, לאחר מצור קשה, שנמשך חודשים רבים, נסוגו האשורים בשל מגפה שהכתה בהם, ועל-פי רישומים של מלך אשור, הסיבה לכך הייתה שהוא היה זקוק לצבא במקומות אחרים. המצור השני היה בשנת 586 לפני הספירה ונמשך שבעה חודשים כאשר בבל כבשה את ירושלים, ובסופו נשרף בית המקדש הראשון.

בשני הטורים הבאים אסקור את השמות הדרגות בקצונה הבכירה של הצבאות המוזכרים במקרא ואת המקור הבבלי-אשורי שלהם.

רב החובל

אתחיל בחיל הים שידיעותינו עליו מעטות. הדרגה היחידה המוזכרת, אם כי לא בהקשר הצבאי, היא רב חובל. המילה הזאת מופיעה במקרא פעם אחת: "וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֵבֶל וַיֹּאמֶר לוֹ" (יונה, א: 6). רד"ק פירש: "הגדול שבספינים כי הספינים נקראים חובלים לפי שמושכין ומתירין חבלי התורן כפי חכמתם וחובלים הוא שם כלל [כולל] לחובלים". אבן עזרא הוסיף שרבי משה הדרשן (אחד מגדולי הפרשנים בראשית המאה ה-11 בדרום צרפת) פירש מלשון "תחבולות". מכל מקום, יש לזכור שהספינות בימים ההם היו ספינות מפרש שהחבלים היו מרכיב מרכזי בהן. כיום אין זכר לחבלים בספינות המודרניות המתכתיות, אבל רב החובל נותר לפקד על כל סוגי הספינות - צבאיות ואזרחיות כאחת. יש בידינו ידיעות מעטות על ציים באשור ובבבל, בייחוד באלה שנמצאו בשני הנהרות - הפרת והחידקל. בים היו בעיקר ציים מסחריים. מתעודות אשוריות אנו למדים שבמלחמתם בעילם בנו האשורים צי שפעל בנהר החידקל, שאנשי הצוות בו היו פניקים וקפריסאים אשר היו יורדי ים מיומנים. לכן על אף תוארו האשורי של רב החובל בספר יונה, ייתכן שהוא היה ממוצא זר.

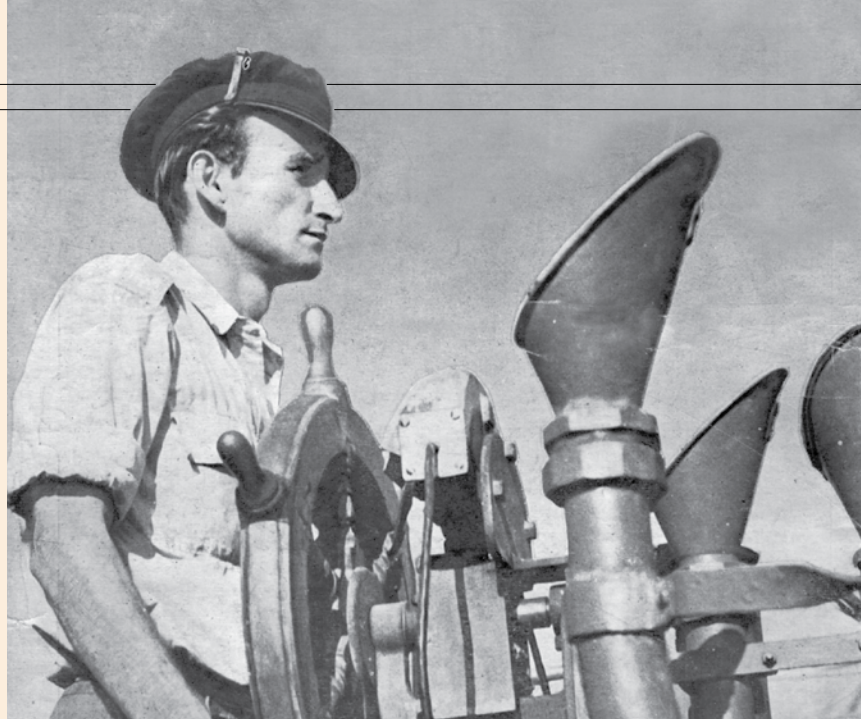
לשון המלחמה

"רב" בצבאות אשור, בבל ובצה"ל

המרכיב "רב" התקבל בעברית החדשה בצירופים רבים שיש בהם תחילית או סופית ושם עצם רגיל, למשל, רב מכר, רבגוני, קרב רב, ערב רב. בצבא נעשה שימוש רב במרכיב הזה בשמות הדרגות: רב אלוף, רב סרן, רב סמל, רב טוראי. בעקבות ה"רב" נכנסה לצבא מאוחר יותר גם התחילית הארמית "תת": תת אלוף

ד"ר אשר שפיר < בלשן, עורך ומתרגם בלשון העברית ובסוציולוגיה של הלשון

רב חובל, מתוך הגיליון הראשון של "במחנה". הדרגה שימשה בחיל הים לציון דרגה המקבילה לרב סרן עד 1950 - אז חזר לתפקידו המקורי מימיו של יונה הנביא: קברניט האונייה

מימי רגליהם. בהמשך הוא ניסה להסיט את העם מתמיכתו בחזקתו ולהבטיח לו הגנה של סנחריב, ולא, איים - גורלם יהיה כגורל תושבי שומרון שהוגלו למרחקים. נראה שלא במקרה נבחר רבשקה לתפקיד הזה: הוא היה לא רק איש צבא בכיר, אלא פוליטיקאי אשר שימש שופר לתעמולה של המעצמה האדירה אשור. מכיוון שהכיר את שפת האויב יכול היה להשמיע את דבריו הנאצה והאיומים בלי תיווך של מתרגם. השאלה הנשאלת מיד היא כיצד ידע רבשקה יהודית-עברית. תשובת חז"ל פשוטה: הוא היה יהודי מומר, בוגד שעלה לגדולה באשור, האויבת המרה ביותר של ישראל ויהודה. הדבר מסביר גם את השנאה התהומית כלפי היהודים. האשורולוג פרופ' חיים תדמור מאשר את ההסבר הזה ואומר שרבשקה היה מן הגולים באחד מגלי הגירוש הקודמים, אשר עלה לגדולה באשור והגיע לעמדה בכירה מאוד. לכן הוא הכיר לא רק את הלשון אלא גם את המנהגים, את המנטליות ואף חלק מן האנשים.

הפרשנות היהודית אינה עוסקת בשם רבשקה. באנאלים של סנחריב (כרוניקות אשוריות), המתארים את המערכה ביהודה, הקצינים האלה אינם מוזכרים כלל. לפיכך אנחנו יכולים לשער את שמותיהם באשורית על-פי הקשה לשונית. בניגוד לשמות הקודמים, שאותם קשה להסביר, ההסבר המדעי לשם הזה הוא פשוט: פירוש שם הדרגה רב-שקה הוא מפקד הקצינים. זוהי למעשה המילה האשורית "שִׁקְנָתִי", כלומר, "ממונה". יש הסבורים שהמילה המקראית "סגנים" שאולה מן המילה הזאת. חילופים בין כ"ף וגימ"ל הם תופעה פונטית נפוצה בשפות השמיות. זוהי מילה נרדפת למילה האשורית "שִׁלְט", כלומר, שליט.

אחזור עתה לפסוק מספר ירמיה ובו בין היתר הצירוף "נְבִי מֶלֶךְ" המסכם את כל הצירופים האלה. מצודת ציון אומר: "עניין גדולה, עניין שררה" ורש"י בדרכו הקצרה: שרים, ובמילה אחרת - בכיר.

המרכיב הזה "רב" התקבל בעברית החדשה בצירופים רבים שיש בהם תחילת או סופית ושם עצם רגיל, למשל, רב מבר, רבגוני, קרב רב, ערב רב. בצבא נעשה שימוש רב במרכיב הזה בשמות הדרגות: רב אלוף, רב סרן, רב סמל, רב טוראי. בעקבות ה"רב" נכנסה לצבא מאוחר יותר גם התחילית הארמית "תת": תת אלוף.

ב, יח: 17). על-פי הגרסה בספר ישעיה פרק לו רבשקה נשלח לבדו. זהו קצין בכיר נוסף שבשמו-דרגתו מופיע המרכיב "רב". רב־שקה היה מפקד צבא סנחריב מלך אשור, שאביו סרגון הגלה את עשרת השבטים והוא הטיל 20 שנים לאחר מכן מצור על ירושלים. רבשקה בא לדבר ישירות אל העם "מעל ראשי ההנהגה": "הֲעַל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלַחְנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָאֵל-עַל-הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל-הַחֹמָה" (מלכים ב, יח: 27). הדברים האלה נאמרו בעקבות משאומתן על השפה שבה ייעשה שימוש בדיונים. תושבי יהודה הציעו לדבר ארמית בנימוק שהם מבינים את השפה, אך רבשקה התפרץ ביהודית (עברית), והחל לחרף ולגדף אותם, וגם איים עליהם במה שצפוי להם אם לא ייכנעו: "לְאָכַל אֶת-חֲרָאֵיהֶם וְלִשְׁתּוֹת אֶת-שִׁינֵיהֶם עִמָּם" (ישעיה, לו: 12 יב). האיום של רבשקה היה שהם יסבלו מרעב קשה במצור עד כדי כך שיאלצו לאכול את צואתם ולשתות את

"רב סריס" מוגדר באותם המילונים מפקד יחידה של חיילים מובחרים שהיו מסורסים. הפירוש הזה מבוסס על הצירוף "רב סריסיו" המופיע בספר דניאל א: 3. על-פי הפירוש של מצודת דוד - "שר וגדול על הסריסים". במילונים המדעיים מגדירים זאת גם על-פי הבבלית שבה פירוש הצירוף רב-ש-נְשִׁי הוא "רב של ראש", כלומר, המפקד של הראשים, מעין ראש המטה הכללי. הפירוש של רב מג בעברית מבוסס על הצירוף שר אוצר במשמעות של פקיד בכיר.

בשפה הבבלית הפירוש של הצירוף "רב מוגי" הוא מפקד הנסיכים, כלומר, מפקד של יחידה מובחרת של מיוחסים. בקרב הבלשנים יש מחלוקת בנוגע למקור המילה "מג": האם היא מילה שמית או לא. היו שהציעו שמקורה בשם של אחד משבטי המדיינים המוזכר אצל הרודוטוס - מאגוס. היו שהציעו את המילה ההודו-אירופית מגיה מכיוון שהבבלים היו ידועים כגדולי הכישוף בתקופתם. ואולם נראה שמקור המילה הוא שמי - במילה מאח'ו - מילה אשורית-בבלית שפירושה מכשף וצורתה השומרית היא "מאגו".

מצור קודם לזה של נבוכדנאצר היה המצור שהטיל בשנת 701 לפני הספירה צבאו של סנחריב מלך אשור. היה זה בימי המלך חזקיהו והנביא ישעיהו. סנחריב - כמו נבוכדנאצר 120 שנים אחריו - לא בא בעצמו לירושלים אלא שלח את הקצינים הבכירים שלו: "וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ-אֲשׁוּר אֶת-פָּרְתָן וְאֶת-רַב־סָרִיס וְאֶת-רַב־שָׁקָה" (מלכים

המרכיב הזה "רב" התקבל בעברית החדשה בצירופים רבים שיש בהם תחילית או סופית ושם עצם רגיל